

„Savas pas Savą“: JAV lietuvių ir Lietuvos prekybą skatinusio centro istorija

1930 m. Niujorke Lietuvos generalinio konsulo Povilo Žadeikio iniciatyva įkurtas Amerikos lietuvių ekonominis centras (ALEC) siekė sutelkti JAV lietuvių ir Lietuvos verslininkus, ryšius su Tėvyne iš aukų bei pašalpų paversti į abipusiai naudingą prekybinį bendradarbiavimą. Kaip šiai organizacijai sekėsi permainingu JAV ir Lietuvai laikotarpiu siekti ekonominio suartėjimo?

Juozas Skirius, VDU profesorius

Prieškario Lietuvos valdžiai, kaip ir šiandieninei, labai svarbūs buvo ryšiai su lietuvių išeivija. Jie apėmė ne tik finansinę ir kitokią paramą Tėvynei, bet ir Lietuvos produktų įtraukimą į užsienio rinkas. Prieš 95 metus, 1930-ųjų birželio 30 d., buvo įkurtas ALEC, vienijęs to meto dvylika JAV lietuvių Prekybos rūmų įvairiose valstijose – tai yra, lietuvių verslininkų centrus.

Pasinaudojant tuometine ekonomine krize, kuri stipriai palietė ir JAV lietuvius, Lietuvos atstovai siekė suaktyvinti JAV lietuvių ir Lietuvos verslininkų bendradarbiavimą, padedant JAV lietuviams ekonomiškai sustiprėti. Čia slėpėjo ir politinis tikslas – prie Tėvynės priartinti išeiviją, nusivylusią 1926 m. perversmu Lietuvoje ir tautininkų vyriausybės veikla.

Siekdama suvienyti išeiviją, susiskaldžiusią į įvairias politines sroves, Lietuvos valdžia ragino JAV lietuvius domėtis ekonominiais reikalais ir Lietuvoje. Šalia Vasario 16-osios minėjimų, tai buvo dar vienas būdas kovoti už Vilniaus

sugražinimą Lietuvai bei kviesti įvairiomis progomis nuolat lankytis savo gimtinėje.

Vylėsi spręsti ekonomines problemas ir plačiau prekiauti su Lietuva

20 a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje atsirado sąlygos galimam JAV lietuvių ir Lietuvos ekonominiam suartėjimui. Nuo 1929 m. pradžios JAV vyriausybė į savo rinką išleido lietuviškus mėsos produktus. Tad Lietuvos maisto produktų gamintojai gavo naują rinką, o JAV lietuvių verslininkai – gausų kiekį importuotų maisto prekių. Bet pirmiausia reikėjo sudominti JAV lietuvių ir Lietuvos verslininkus, sutelkti bendrai veiklai. Iniciatyvos ėmėsi P. Žadeikis: jo sušauktoje konferencijoje Niujorke birželį buvo įkurtas ALEC, kuris tapo JAV lietuvių verslininkų koordinacijos centru. Centro vadovybę sudarė devyni nariai: pirmininkas – dr. Pranas Puskunigis, vicepirmininkai – R. J. Urevickas ir Juozas P. Varkala, sekretorius – Albinas S. Trečiokas ir kiti.

Povilas Žadeikis, 1921 m. | Janina Markevičaitė, Liudas Gira, Adomas Kliučinskis. Lietuvos albumas. Kaunas: Otto Elsner, Berlin, 1921 m.

Buvo tikslingai įkurtos trys komisijos, nubrėžusios aiškias ALEC veiklos kryptis:

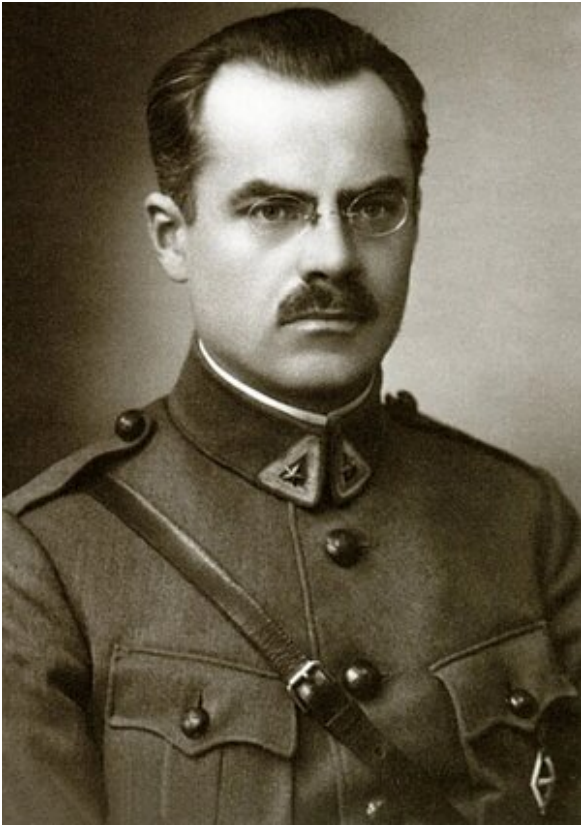
JAV lietuvių reikalams, ekonominiams santykiams su Lietuva ir JAV lietuvių turizmui skatinti. P. Žadeikis drąsiai tvirtino, jog „Amerikos lietuviams yra svarbu, kad jų santykiai su Lietuva išaugtų iš aukų ir pašalpų siuntinėjimo sistemos į abipusiai naudingą komercinių santykių sistemą“.

Organizatoriai ALEC veiklomis siekė maksimaliai telkti JAV lietuvių verslininkus į jau esamus ir naujai kuriamus Prekybos rūmus. Šitaip siekta pirmiausia kolektyviai spręsti ekonomines problemas ir ruošti platesnei prekybai su Lietuva. Lietuvos atstovai JAV lietuvių verslininkų pajėgas vertino gana realiai: kaip būsimus tarpininkus realizuojant lietuviškas prekes Amerikoje, taip pat – kaip gerus reklamos agentus, plečiant prekybą ne tik tarp lietuvių išeivijos, bet ir tarp kitataučių. Tiesa, patys JAV lietuviai verslininkai daugiau domėjosi būsimu pelningu Lietuvos eksportu ir importu nei savo pozicijų stiprinimu JAV rinkoje. Tuo pačiu tai buvo viena iš priežasčių, kuri silpnino JAV lietuvių ekonominės vienybės judėjimą.

Trūko praktinio entuziazmo

Pirmame ALEC veiklos 1930–1933 metais laikotarpyje organizacija tobulino savo struktūrą, ruošė Prekybos rūmus būsimiems platesniems ryšiams su Lietuva. Centro posėdžiuose buvo parengti svarbiausi JAV lietuvių ekonominių organizacijų dokumentai: ALEC statutas ir JAV lietuvių Prekybos rūmų bendri įstatai – Konstitucija.

ALEC ėmėsi iniciatyvos raginti Prekybos rūmų valdybas aktyviau ieškoti savo verslininkams nišų JAV rinkoje, mėgino rasti galimybę lietuvius, kaip vertėjus, įdarbinti bankuose, laivų linijose ir teismuose, taip pat iškėlė JAV lietuvių verslininkų sąrašo sudarymo idėją. Centras kėlė sau uždavinį tarp JAV lietuvių verslininkų populiarinti Prekybos rūmus, įrodinėti jų reikšmę verslo stiprinimui ir išsilaikymui JAV rinkos konkurencinėje kovoje. ALEC, siekdamas suaktyvinti Prekybos rūmų judėjimą, stengėsi įteisinti kasmetinius Prekybos rūmų suvažiavimus, mėgino leisti metinį ekonominio pobūdžio leidinį.

Lietuvos generalinis konsulas Niujorke Povilas Žadeikis (nuo 1935 m. Lietuvos pasiuntinys Vašingtone) | Lietuvių enciklopedija. Boston, 1966, t. 35, p. 142.

Tačiau vis būdavo pasigendama aktyvesnės praktinės Prekybos rūmų ir jų narių veiklos. ALEC aktyvumui trukdė ir tai, kad jo veikla iš esmės koncentravosi didžiausio šio judėjimo iniciatoriaus P. Žadeikio ir iš dalies pirmininko rankose. Kiti centro veikėjai dėl užimtumo savo versle neparodė entuziazmo praktinėje veikloje. Nebuvo sulaukta pageidaujamo ir pakankamo dėmesio iš Lietuvos verslininkų, kuriems JAV rinka atrodė per brangi, nežadanti greito pelno.

Pastangos aktyvinti ekonominius santykius nepasiteisino

Ekonominės krizės (1929–1932 m.) sąlygomis nepavyko išjudinti aktyvesnės JAV lietuvių Prekybos rūmų veiklos. Krizės metais, J. Varkalos žodžiais, JAV lietuvių verslas sumažėjo beveik perpus. Tuo tarpu generalinio konsulo P. Žadeikio nuomone, Prekybos rūmai galėjo būti ta priemonė, kuri padėtų bendromis jėgomis kartu su Lietuvos verslu įveikti sunkumus.

Antroji JAV lietuvių konferencija 1933 m. liepą Čikagoje, pritaikyta prie

Pasaulinės parodos, padėjo teorinius pagrindus JAV lietuvių ir Lietuvos verslininkų bendradarbiavimui. Dalyvavo daugiau kaip šimtas narių, kurie atstovavo jau šešiolikai Prekybos rūmų. Buvo pakviesti Lietuvos verslo atstovai, bet jie konferencijoje nedalyvavo, nors Lietuvos valdžia sveikino išėivijos pastangas kaip aukštesnį JAV lietuvių judėjimo etapą. Tiesa, lakūnų Dariaus ir Girėno žūtis pritemdė konferencijos darbą ir priimtus sprendimus, kurie visuomenėje taip plačiau ir nepaplito. Tačiau treji ALEC veiklos metai veltui nepraėjo - pavyko sukurti teorinį pagrindą centro ir Prekybos rūmų ryšių stiprinimui, JAV lietuvių ekonominiam potencialui plėsti. ALEC pirmininku išrinko bankininką Justiną Mackevičių.

Deja, Lietuvos atstovų - pasiuntinio Broniaus K. Balučio, konsulų P. Žadeikio, Antano Kalvaičio ir Petro Daužvardžio - pastangos įtraukti išėiviją į platesnius ekonominius santykius su Lietuva ketvirtojo dešimtmečio antroje pusėje nepasiteisino. Priežastys glūdėjo ne tik JAV vyriausybės ekonominėje politikoje (aukšti muitai, reikalavimai prekių kokybei ir įpakavimui), bet ir Lietuvos vyriausybės nepakankamoje veikloje. Be to, ir patys JAV lietuvių verslininkai buvo nepasiruošę imti į savo rankas Lietuvos importą-eksportą: jų interesai dažniausiai apsiribojo sava gyvenamąja vietoje. Ne paskutinėje vietoje buvo ir ALEC vadovybės neveiklumas bei Lietuvos verslininkų nenoras taikytis prie JAV rinkos reikalavimų. Lietuvos konsulas Čikagoje A. Kalvaitis paskutinę priežastį vertino kaip labai svarbią, sakydamas, kad JAV lietuvių Prekybos rūmai bus naudingi tik tada, kai Lietuvos įmonės vykdys nuolatinę prekybą su JAV bei prižiūrės įvežamų prekių kokybę. Tik tuomet Prekybos rūmai galės skatinti išėiviją remti lietuvišką prekybą moraliai ir materialiai.

1936-1937 metais sustiprėjusi prekyba tarp Lietuvos ir JAV suteikė naujų vilčių ALEC iniciatoriams. Išėivijos spaudoje jau kildavo klausimas: „Ar nekeista, kad Lietuvos prekių importu rūpinasi kitataučiai?“ arba „Kodėl Prekybos rūmai negali parodyti iniciatyvos, perimdami Lietuvos prekybą į savo rankas?“. Būtina pasakyti, kad atsirasdavo pavienių JAV lietuvių prekybininkų, kurie užsakydavo, tiesa, nedidelius kiekius, lietuviškų maisto produktų pardavimui. Tačiau reikėjo žymiai didesnio susitelkimo ir nemažo kiekio kapitalo, kad būtų galima rimtai tarpininkauti tarp Lietuvos ir JAV rinkos.

Lietuvos pasiuntinys Vašingtone
Bronius Kazys Balutis | Iš knygos:
Juozas Skirius. Lietuvos
visuomenininkas ir diplomatas
Bronius Kazys Balutis. Vilnius:
Vaga, 2001 m.

Ryšius pakirto Antrasis pasaulinis karas ir Lietuvos okupacija

Po kelių metų sąstingio, 1939-ųjų rugsėjį ALEC sušaukė trečią konferenciją Niujorke, per Pasaulinėje parodoje atidarytą „Lietuvių dieną“. Konferencijoje jau dalyvavo svečiai iš Lietuvos – trys Verslininkų sąjungos atstovai. Pirmininku išrinktas Kazys K. Pikelis iš Pitsburgo, sekretoriumi – savaitraščio „Dirva“ redaktorius Kazys Karpius. 1940 m. balandžio 7 d. ALEC nauja valdyba sukviė Prekybos rūmų atstovų suvažiavimą Filadelfijoje. Buvo išleistas centro ketvirtasis leidinys „Susiartinimas“. Konferencijoje ir suvažiavime daugiausia buvo svarstomi JAV lietuvių verslininkų telkimo ir aktyvumo klausimai. Nuspręsta surašyti visus JAV lietuvių verslininkus ir amatininkus, jau aiškiau kalbėta apie artimus ryšių užmezgimą su Lietuvos importo ir eksporto organizacijomis.

Konferencijoje buvo įteisintas naujas reiškiny JAV lietuvių ekonominiame judėjime – tai šūkis „Savas pas Savą“, kuriuo remdamiesi Prekybos rūmai savo

kolonijose ir apylinkėse privalėjo rūpintis, kad verslininkai ir amatininkai suartėtų su išeivių visuomene, propagotų lietuvišką produkciją, ją vartotų, labiau domėtusi savo senąja Tėvyne.

Nauja ALEC vadovybė rodė aktyvumą skatindama visus JAV lietuvius verslininkus stoti į Prekybos rūmus, platesnei agitacijai už centro ir naujų rūmų steigimą vesti buvo pasitelkta išeivių spauda ir paskirti du atsakingi asmenys. Bet Antrasis pasaulinis karas ir Lietuvos okupacija pakirto puoselėtą puikią idėją, kad JAV lietuviai verslininkai suvienytomis jėgomis monopolizuos ekonominius santykius su Lietuva. Tai buvo atidėta ateičiai.

Tiesa, jau po karo JAV lietuviai dar kažkurį laiką formaliai tęsė ALEC veiklą toliau telkdami savo ekonominį potencialą, vildamiesi greitai sulaukti Lietuvos nepriklausomybės ir vykdyti dešimtmetį planuotą veiklą. Reikia tikėtis, kad dabartiniai lietuvių išeivijos verslininkai taip pat yra įsijungę į Lietuvos ekonominę veiklą reklamuojant mūsų produkciją, tarpininkaujant ir platinant ją užsienio rinkose.